

Foto: Anda van Riet

DRIE PIJLERS VAN BETEKENISVOL LESMATERIAAL

Betekenisvol is een containerbegrip voor materiaal en taalgebruik waarmee je zo dicht mogelijk bij de belevingswereld van de leerling komt. Maar hoe maak je dit concreet? Zelfstandig redacteur en leermiddelenontwerper Marcel Lemmens onderscheidt drie aspecten die van belang zijn: authenticiteit, relevantie en geloofwaardigheid.

MARCEL LEMMENS

Als je een educatief uitgever vraagt naar de kenmerken van haar of zijn leergang Duits, Engels of Frans dan valt ongetwijfeld het begrip *betekenisvol*. Uiteraard moet lesmateriaal betekenisvol zijn, zinvolle talige input bieden en aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen. Maar wat betekent dat? En hoe zorg je ervoor dat leerlingen niet afhaken, maar juist aanhaken en ook nog eens nuttige taal leren? Drie aspecten spelen hierbij een belangrijke rol: authenticiteit, relevantie en geloofwaardigheid. Een toelichting, met Engelstalige voorbeelden.

Authenticiteit

Taalkundige Michael Hoey schreef een aantal jaren geleden een belangwekkend boek over *lexical priming* (2005). *Priming* is een begrip uit de psychologie en verwijst naar de onbewuste verwerking van kenmerken van woorden in ons geheugen. Hoey laat in zijn boek zien dat er een grammaticale tegenhanger is van collocaties en hij noemt die *colligations*. Waar het bij collocaties om vaste woordcombinaties gaat, zoals *make a decision* en *welcome to*, gaat het bij *colligations* om woorden en woordcombinaties die in een bepaalde grammaticale structuur relatief vaak voorkomen. Of juist helemaal niet. Zo geeft hij de voorbeelden van *accountant*, *actor*,

Als oefeningenmaker ben je geneigd voorbeelden te verzinnen. Dat materiaal heeft geen context en is losgerukt van de werkelijkheid

actress, *architect* en *carpenter*. Uit Hoeys onderzoek blijkt dat van deze vijf woorden *carpenter* het vaakst voorkomt met het onbepaald lidwoord *a* en dat *actress* het vaakst gevolgd wordt door een bijstelling, zoals in *the American actress Nichelle Nichols*. *Carpenter* wordt juist bijna nooit gecombineerd met een bijstelling. Hoey laat op overtuigende wijze zien dat woorden zich vaak volgens bepaalde patronen gedragen. Die patronen prenten wij in en zijn gebaseerd op alle taalinput die we in de loop van ons leven opslaan.

Dit gegeven heeft gevolgen voor het maken van lesmateriaal. Het probleem is namelijk dat je als oefeningenmaker geneigd bent zinnen en voorbeelden te verzinnen. Dat materiaal heeft geen context en is losgerukt van de werkelijkheid. Hierdoor krijgen leerlingen zinnen voorgeschoteld die niet ‘echt’ zijn, waardoor ze ook zelf onecht Engels gaan produceren. Hun input moet authentiek zijn, zodat hun eigen taalvaardigheid een goede afspiegeling vormt van natuurlijke taal. Hoey

(2005) verwoordt dat als volgt: ‘(...) second or subsequent language users should be exposed to authentic data wherever possible, and the data should both reinforce existing priming (i.e. by overlapping with previously encountered material) and permit new priming to take place’ (p. 187).

Authentieke voorbeelden zijn vrij gemakkelijk van verzonden voorbeelden te onderscheiden. Probeer het zelf maar eens. In kader 1 vind je zes losse voorbeeldzinnen. Een aantal daarvan is opgenomen in de adaptieve grammar-app van *Wired*, een nieuwe leergang Engels waaraan ik meewerk. De andere hebben het niet gehaald.

Je hebt het misschien al geraden. Zin 2, 4 en 5 zijn verzonden. Bij 2 en 4 is een te krampachtige poging gedaan om de *present perfect* (*have practised* en *has gone*) in de zin te verwerken. Zin 5 is volledig betekenisloos. Er is een loze verwijzing met *that* en een onbekende *rock star*. Dit soort zinnen zou je in werkelijkheid niet produceren, omdat ze niets zeggen.

Neem voor oefeningen dus echt taalmateriaal. We beschikken over een geweldige database met miljarden voorbeelden: Google! Met slim zoeken kom je een heel eind en kun je voor natuurlijke input in je lesmateriaal en toetsen zorgen. In kader 2 vind je een aantal zoektips.

Leerlingen generaliseren op basis van wat ze horen en zien in de klas: ‘It must in this context be recalled that priming is the result of a speaker encountering evidence and generalising from it’ (Hoey, 2005, p. 185). Als leerlingen input krijgen uit diverse, authentieke bronnen wordt hun taalgebruik ook rijker.

Welke van de volgende zes Engelse zinnen zijn verzonden voorbeelden?

1. Do birds have ears?
2. You have a great voice. Have you practised a lot lately?
3. Does sleeping with wet hair give you a headache?
4. Sally has gone out, so she isn't here right now.
5. That popular movie is based on the life of a rock star.
6. I find it so funny that Google guesses what you're going to type.

Kader 1

Enkele tips voor zoeken in Google

- Zoek in Google op woordcombinaties en niet op één woord.
- Zet de zoekwoorden tussen dubbele aanhalingstekens, bijvoorbeeld “phone when it buzzes”.
- Voeg voor Brits materiaal *site:uk* toe aan je zoekwoorden, of *site:fr* voor Franse voorbeelden.
- Gebruik een asterisk voor *wild cards*. Zo krijg je bij “have always * football” (plus *site:uk*) bijvoorbeeld *I have always enjoyed playing football* en *I have always been a football fan*.
- Verander je zoekwoorden of breid ze uit als je niet snel iets geschikts vindt.

Kader 2

Leerlingen generaliseren op basis van wat ze horen en zien in de klas. Als ze input krijgen uit diverse, authentieke bronnen wordt hun taalgebruik ook rijker

Relevantie

Een tweede aspect van betekenisvolle input voor leerlingen is relevantie. Volgens het ARCS-model van John Keller (*Attention, Relevance, Confidence, Satisfaction*) is relevantie belangrijk voor de motivatie van leerlingen: ‘Establish relevance in order to increase a learner's motivation. To do this, use concrete language and examples with which the learners are familiar.’ Cruciaal woord in deze omschrijving is *familiar* (‘bekend’). Er moet altijd een haakje zijn waaraan leerlingen nieuwe informatie kunnen ophangen. Kortom, bij relevantie draait alles om aansluiten op voorkennis, volgens onder anderen Hattie en Yates (2014, p. 7) de kern van effectief leren.

Dit is ook van belang voor les- en toetsmateriaal. Wil je dat leerlingen het materiaal begrijpen, dan moet het aansluiten bij dingen die ze al weten. Want zodra het gat tussen bestaande kennis en nieuwe informatie te groot is, haken leerlingen af (Hattie & Yates, 2014, p. 7). In kader 3 zie je een paar voorbeelden.

Welke zinnen zijn relevant voor leerlingen van klas 1 of 2?

- Have you tidied your room?
1. When the US catches a cold, the UK gets pneumonia.
 2. You are reading this sentence.
 3. What is the difference between mist and fog?
 4. Michelle Keegan misses her dog Phoebe.

Kader 3

Je kunt beargumenteren dat de meeste zinnen in kader 3 relevant zijn, afhankelijk van de context waarin ze voorkomen. Maar als je deze zinnen nu apart bekijkt, welke zijn dan relevant voor Nederlandse leerlingen? In zin 2 hebben we beeldspraak, waardoor de betekenis moeilijk te doorgronden en te verwerken is. Zin 3 is overbodig, omdat die informatie niets aan de werkelijkheid toevoegt. Zin 5, een kop uit een Britse krant, is alleen relevant als leerlingen weten wie Michelle Keegan is. Zin 1 en 4 zijn waarschijnlijk wel relevant. Het interessante van deze zinnen is ook dat het vragen zijn en dat de leerling direct met *you* wordt aangesproken. Deze vorm van personaliseren maakt informatie vrij snel relevant.

Tot slot nog een citaat uit *Relevance*, een boek van Sperber en Wilson (1986) over de logica van relevantie: ‘Mental processes, like all biological processes, involve a certain effort, a certain expenditure of energy. (...) Processing effort is a negative factor: other things being equal, the greater the processing effort, the lower the relevance’ (p. 108). Dus: hoe minder relevant materiaal is, hoe meer energie het kost om die informatie te verwerken.

Geloofwaardigheid

Om leerlingen bij de les te krijgen en te houden, heb je aandacht nodig. Zie ook het ARCS-model van Keller: de A staat voor *Attention* (‘aandacht’). Aandacht trek je met verrassende, geloofwaardige onderwerpen en zinnen-prikkelende opdrachten. Niet met onderwerpen die verwijderd zijn van de belevingswereld van leerlingen. Dat blijkt uit onderzoek van onder anderen Fiona Mauchline (2016) onder Engelse jongeren.

Geloofwaardigheid is ‘de mate waarin iets of iemand verdient geloofd te worden’ (Wikipedia). Het gaat niet om realistisch of echt, maar om logisch en aannemelijk. Net zoals goede fantasy en sciencefiction niet realistisch of echt is, maar wel logisch binnen een verzonden wereld.

Geloofwaardigheid gaat niet om realistisch of echt, maar om logisch en aannemelijk

Hoe kom je er nu achter wat geloofwaardig is voor jonge leerders? Welnu, door het ze te vragen. Daarom verdient het aanbeveling om bij de samenstelling van lesmateriaal altijd gebruik te maken van leerlingenpanels. Door uitvoerige besprekingen met leerlingen kom je erachter wat ze boeiend vinden. De onderwerpen die hieruit voortvloeien, vormen dan het startpunt voor een reeks lessen waarmee je de aandacht kunt pakken en vasthouden.

In kader 4 zie je een paar onderwerpen die leerlingen zelf hebben gekozen. Het meest verrassende is misschien *The murder of John F. Kennedy*. Waarom juist dat onderwerp? De meeste leerlingen kennen de voormalige president helemaal niet.

Daarmee komen we meteen bij geloofwaardige taken. Het gaat niet alleen om het onderwerp. Het gaat ook om de taken die de leerlingen in het kader van dat onderwerp moeten uitvoeren. Bij *The murder of John F. Kennedy* is dat het onderzoeken van de moord: wie is de dader? De leerlingen krijgen de rol van FBI-agent. Bij een ander onderwerp is dat het maken van een storyboard voor een film bij een hoofdstuk uit een boek (*Big Game*).

Is het realistisch dat leerlingen de rol van een FBI-agent spelen of een storyboard maken? Nee. Is het geloofwaardig? Ja. Omdat het op een natuurlijke manier aansluit bij het verhaal waar ze in zitten. Het onderzoek naar de moord op JFK past in de geschiedenis. Het

maken van het storyboard hoort bij het bewerken van een boek naar een film. En het fijne is dat leerlingen er ook nog eens heel veel Engels van leren: bij *Big Game* lezen ze bijvoorbeeld veel en moeten ze de kern van een hoofdstuk begrijpen, ze kijken en luisteren naar een film, ze schrijven en ze moeten bepaalde grammatica functioneel toepassen (*present simple* en *present continuous* komen heel natuurlijk voor).

Bij geloofwaardig lesmateriaal en geloofwaardige opdrachten draait het om de *suspension of disbelief*: 'de bereidheid van een lezer of toeschouwer om bij een fictief verhaal zijn scepticisme tijdelijk opzij te zetten' (Wikipedia).

Spannend en interessant

In een recente publicatie van Kennisnet over onderwijsvernieuwing met technologie (Schouwenburg & Kappert, 2019, p. 8) gaat het veel over authentiek leren: 'Met de verwachting dat leerlingen beter leren in situaties dicht bij de werkelijkheid, waardoor de leerinhoud relevant blijft.' Hierbij draait het om 'levensechte situaties' (p. 9). Maar daar gaat het volgens mij helemaal niet om. Het gaat niet om 'bestellingen doen bij de bakker' of 'kaartjes kopen aan een loket'. Dat is misschien wel betekenisvol voor later, maar het is niet interessant voor leerlingen in het hier en nu. Daar zijn ze helemaal niet mee bezig. Voor hen zijn authentieke en relevante taal en geloofwaardige onderwerpen en taken veel spannender en interessanter. Die andere woorden en zinnetsjes komen later wel. Eerst maar eens motiveren. ■

LITERATUUR

- Hattie, J., & Yates, G. (2014). *Visible learning and the science of how we learn*. Abingdon: Routledge.
- Hoey, M. (2005). *Lexical priming: A new theory of words and language*. Abingdon: Routledge.
- Keller, J. (1987). *ARCS model of motivational design*. Geraadpleegd op www.learning-theories.com/kellers-arcs-model-of-motivational-design.html
- Mauchline, F. (2016, 16 juni). *Gaga's grandma and garden clippings – or choosing themes for teens* [Blogpost]. Geraadpleegd op <https://mawsig.iatefl.org/gagas-grandma-and-garden-clippings-or-choosing-themes-for-teens/>
- Schouwenburg, F., & Kappert, J. (2019). *Onderwijsvernieuwing met technologie: Een internationale blik*. Zoetermeer: Kennisnet.
- Sperber, D., & Wilson, D. (1986). *Relevance, communication and cognition*. Oxford: Blackwell.

Enkele onderwerpen in *Wired* die leerlingen zelf hebben gekozen

- The murder of John F. Kennedy
- Donald Duck
- Once Upon a Time: a modern fairy tale
- Game worlds

Kader 4

binnenkort

- 13 november 2019,**
Conferentie Formatief Toetsen, Nieuwegein,
<bit.ly/ltm-formtoets>
- 15 november 2019,**
Conferentie Taal en Wereldburgerschap vo, Ede,
<www.nuffic.nl/taal-en-wereldburgerschap>
- 15 november 2019,**
Fries Songfestival Liet, Leeuwarden,
<liet.nl>
- 21 november 2019,**
Mbo Onderzoeksdag, Hengelo,
<www.mboonderzoeksdag.nl>
- 22 – 23 november 2019,**
HSN Conferentie Onderwijs Nederlands, Zwolle,
<www.hsnconferentie.org>
- 27 november 2019,**
Symposium Thuistaal & Onderwijs, Sittard,
<bit.ly/ltm-thuistaal>
- 29 november 2019,**
Braillesymposium, Breda,
<www.braille-autoriteit.org>
- 6 december 2019,**
Werkconferentie Taalgericht Vakonderwijs,
Amersfoort, <taalgerichtvakonderwijs.nl>
- 13 december 2019,**
Vrolijke Viering van het Nederlands, Leiden,
<bit.ly/ltm-vvn>
- 13 – 14 december 2019,**
Literaire Vertaaldagen, Amsterdam,
<bit.ly/ltm-litver>
- 12 – 14 maart 2020,**
Recent Verschenen Werken Duits, Drachten,
<h.harbers@rug.nl>
- 4 april 2020,**
Conferentie Dynamic Language Learning, Ermelo,
<www.dynamiclanguagelearning.com>

HSN

De 33e HSN Conferentie Onderwijs Nederlands vindt plaats op 22 en 23 november 2019, aan de Hogeschool Windesheim in Zwolle. Het onderwijs Nederlands bevindt zich in de kern van elk onderwijscurriculum. Binnen de HSN Onderwijs Conferentie Nederlands trachten de deelnemers in de vele bijdragen antwoorden te zoeken op de vaak complexe en moeilijke oefening die het onderwijs Nederlands

Literaire Vertaaldagen 2019

De eenentwintigste Literaire Vertaaldagen worden gehouden op vrijdag 13 (symposiumdag) en zaterdag 14 december (workshopdag) in Amsterdam. Thema is dit jaar 'Vertalen en muziek – het dienen van twee muzen'. Aandacht zal worden besteed aan het vertalen en ten gehore brengen van liedteksten in diverse genres, het recht doen in vertaling aan de muzikaliteit van poëzie en prozateksten en de link tussen taal en muziek in het algemeen. Als laatste programmaonderdeel zal aandacht worden besteed aan het vertolken van muziek in gebarentaal. Sprekers zijn hispanist, literair vertaler en muziekrecensent Maarten Steenmeijer, veelzijdig proza- en poëzievertaler David Colmer, Jacques Brel-vertalers Geert Van Istendael en Koen Stassijns, literair vertaalster en operazangeres Lette Vos, germaniste en Thomas Bernhard-specialiste Barbara Mariacher en gebarentolk Mirjam Stolk, bekend van het Eurovisie Songfestival 2019. Voor meer informatie, zie <bit.ly/ltm-litver>.

Vakonderwijs en geletterdheid

Er moet een leesoffensief komen. Dat vinden de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur. Daarvoor bestaan veel kansen in het onderwijs Nederlands, maar juist ook binnen de andere schoolvakken. In alle leergebieden gebruik je teksten om kennis te verwerven. En lezen is er ingebed in praten en schrijven over vakinhouden. Onder de noemer van *taalgericht vakonderwijs* gaan vakonderwijs en de ontwikkeling van geletterdheid hand in hand. Hoe scholen aan een taaloffensief in de vakken kunnen werken staat centraal op de werkconferentie van het Platform Taalgericht Vakonderwijs op vrijdag 6 december in Amersfoort, met als thema 'Vakonderwijs en geletterdheid'. In plenaire presentaties en workshops bespreken opleiders, leraren (in opleiding), taalcoördinatoren en onderzoekers uit het hele land hun ervaringen met vragen als: Wat is kenmerkend voor de taal van specifieke vakken en hoe onderwijs je dat? Wat is passende taalsteun in vakken en hoe kun je die leren geven? Hoe kan een vakleraar hierin samenwerken met collega's? Welke rol speelt de schoolorganisatie c.q. het taalbeleid op school hierin? Voor inschrijving en informatie, zie <taalgerichtvakonderwijs.nl>.

met zich meebrengt, vaak in een multilinguale context. De conferentie wordt in het format aangeboden dat haar 'groot' heeft gemaakt: een forum aanbieden aan allen die bij de ontwikkelingen van het onderwijs Nederlands in Vlaanderen en Nederland betrokken zijn en dat in alle omgevingen waarin en alle niveaus waarop Nederlands geleerd wordt. Deelnemers kunnen kiezen uit zeker tachtig presentaties. Bovendien wordt er op beide dagen een informatiebeurs georganiseerd waarop Vlaamse en Nederlandse (educatieve) uitgeverij en vakverenigingen hun publicaties voorstellen.

Voor meer informatie, zie <hsnconferentie.org>.